

Гладуш Віктор Антонович
доктор педагогічних наук, професор
viktor.gladush2@gmail.com
Назарук Лілія Вадимівна
здобувач вищої освіти, магістр
соціально-психологічного факультету
nazaruklilia16@gmail.com
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, Україна

СЕНСОРНА СФЕРА – КЛЮЧ ДО РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДИТИНИ

Розвиток мовлення у дітей є важливою складовою під час фізичного та психологічного розвитку дитини. За допомогою мовлення дитина може вести комунікацію зі своїми однолітками, сім'єю та з людьми які її оточують у повсякденному житті. Також завдяки мовленню дитина може передати свої враження про світ який вона досліджує у повсякденному житті, передавати власні думки, потреби та почуття. Насамперед формування нашого мовлення тісно пов'язано з різними психічними та психологічними процесами, серед яких вагоме значення має саме сенсорна сфера. Сенсорний розвиток забезпечує пізнання навколишнього світу через органи чуття, що є основою для формування уявлень предмети та явища, що сприяє розвитку мовленнєвої діяльності.

У період дошкілля відбувається інтенсивне дозрівання центральної нервової системи, удосконалення аналізаторних систем, формування міжаналізаторних зв'язків і зростання ролі довільної регуляції перцептивної діяльності. Саме тому сенсорний розвиток у цей віковий період має виражений динамічний характер і тісно пов'язаний із загальним психофізичним розвитком дитини [1].

Сенсорна сфера включає у себе систему відчуття та сприймань, завдяки їм людина отримує інформацію про навколишній світ, явища та властивості предметів, що її оточують. У структурі сенсорного розвитку виокремлюють такі компоненти: зоровий, слуховий, дотиковий (тактильний), смаковий та нюховий.

1. Зоровий розвиток передбачає формування здатності розрізняти й узагальнювати кольори, форми, величини, просторові відношення, цілісно сприймати предмети та їх частини. В умовах освітнього процесу наочність виступає провідним принципом навчання, оскільки візуальна інформація полегшує запам'ятовування та осмислення матеріалу.

2. Слуховий розвиток охоплює диференціацію немовленнєвих і мовленнєвих звуків, розрізнення висоти, сили, тембру, ритму, темпу. Він має особливе значення для становлення мовлення, адже саме в дошкільному віці формується фонематичний слух — здатність розпізнавати й відтворювати звуки рідної мови.

3. Тактильний розвиток забезпечує пізнання форми, текстури, температури, ваги предметів через дотик і рух. У процесі ігрової та практичної діяльності дитина набуває досвіду обстеження об'єктів, що сприяє уточненню їхніх образів.

4. Смакові та нюхові відчуття доповнюють цілісну картину світу, формують здатність розрізняти властивості харчових продуктів, запахи довкілля, що має значення не лише для пізнання, а й для безпеки та адаптації [4, с.137].

Усі ці компоненти пов'язані між собою формуючи інтегровану сенсорну систему. Розвиток кожного цього компоненту відбувається поступово, відповідно до вікових особливостей дітей.

Під час сенсорного розвитку у дітей розвивається тактильне сприйняття та дрібна моторика, що є передумовами для розвитку мовлення у дітей. Доведено що розвиток рухів пальців і кистей рук тісно пов'язаний із розвитком мовлення. Виконуючи різноманітні маніпуляції із предметами під час малювання, ліплення, складання конструктора стимулює роботу мозку та сприяє активізації мовленнєвих нервів. Тому педагоги часто використовують у своїй роботі вправи, які спрямовані на розвиток дрібної моторики та сенсорного сприйняття у дітей.

Ігрова діяльність має великий вплив для сенсорного розвитку. Саме під час гри дитина активно досліджує навколишній світ, дізнається про різноманітність предметів та їх властивості. Сюди можна віднести ігри на вивчення кольорів, форм та фактур наприклад «Коробочка з тканинами», «Кольорові доріжки». Використання дерев'яних планшетів-вкладок («Тварини», «Транспорт», «Овочі»), сортерів, шнурівок та прищепок. Вправи, що вчать побутовим навичкам, наприклад переливання води з носика в носик, сортування намистин за кольором, прибирання розсипаної крупи щіткою та ін. У процесі таких ігор дитина використовує не тільки сенсорні здібності але і активно використовує мовлення, називаючи різні предмети, їх зовнішній вигляд та властивості у повсякденному житті та відповідаючи на запитання педагога. Важливим є і те, що «...розвиваються не тільки когнітивні функції, але й сенсорно-моторні здібності, особистісна, волюва регуляція, просторова орієнтація, засвоюється соціальний досвід, вміння розуміти і діяти за інструкцією, а також стимулюється розвиток творчих здібностей та уяви, заохочується вміння конструктивно та ефективно взаємодіяти з дорослими та однолітками, розуміти характер необхідної допомоги» [2, с. 247].

Сенсорний розвиток є особливо важливим для дітей, які мають мовленнєві порушення. У таких дітей нерідко виникають труднощі у сприйнятті та розпізнаванні різних властивостей предметів, що може ускладнювати процес формування мовлення. У зв'язку з цим у логопедичній роботі значна увага приділяється розвитку сенсорних процесів. Застосування спеціальних сенсорних вправ, а також дидактичних ігор сприяє активізації пізнавальної діяльності дітей, збагаченню їхнього словникового запасу та формуванню правильної звуковимови. Також, «...використання в роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями різного зображувального матеріалу сприяє їх сенсорному розвитку. В процесі роботи з різноманітними матеріалами, застосовуючи їх в новій, незвичній для дитини формі (створення відбитків долонею, пальчиками, різноманітними природними матеріалами) створюються передумови для розвитку пізнавальної потреби дитини,

пробудження інтересу до цілеспрямованої діяльності. Дитина прагне не просто наслідувати дії дорослого, а бути активним учасником творчого процесу» [3, с. 5].

Отже, сенсорна сфера відіграє важливу роль у процесі формування мовлення дитини. Завдяки відчуттям і сприйманню дитина отримує перші уявлення про навколишній світ, які поступово закріплюються та відображаються у мовленні. Розвиток зорового, слухового і тактильного сприймання сприяє збагаченню словникового запасу, формуванню фонематичного слуху, удосконаленню звуковимови та розвитку зв'язного мовлення. У зв'язку з цим створення сприятливих умов для активного сенсорного пізнання світу є важливим завданням як педагогів, так і батьків.

Таким чином, сенсорний розвиток можна розглядати як основу мовленнєвого розвитку дитини. Чим більш різноманітний і насичений сенсорний досвід вона отримує, тим ефективніше відбувається формування її мовлення, мислення та загального психічного розвитку. Саме тому у процесі виховання і навчання дітей дошкільного віку необхідно приділяти значну увагу розвитку сенсорної сфери, використовуючи різні ігри, вправи та практичні види діяльності, спрямовані на пізнання властивостей предметів і явищ навколишнього світу.

Список використаних джерел

1. Галецька, Ю. В. Дослідження сформованості мовленнєвих вмінь у дітей з комбінованими порушеннями / Ю. В. Галецька // *Inclusion and Diversity*. — 2024.
2. Гладуш, В.А., Комінко, А.В. Інтеграційна модель розвитку пізнавальних процесів дітей з ООП засобами LEGO / «Наукові перспективи» Серія «Педагогіка». [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-6\(12\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-6(12))
3. Гладуш, В.А., Столяр, С.О. Ізотерапія як засіб розвитку пізнавальної активності дошкільників. *Науковий бюлетень Університету менеджменту освіти НАП України. Серія педагогічна. Електронний науковий збірник*. №1, 2021
4. Кравченко, І. В. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку засобами зображувальної діяльності. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2019. № 14. С. 137–147.